

Troeven, ritsen en onderhandelen:

Metaforen voor pedagogisch
professionaliseren

Geert Kelchtermans

Keynote Symposium *Partnerschap Opleiden in de School* Eindhoven – 24 mei 2023

(Begeleiden van) start in loopbaan

- Spannend
- Uitdagend
- Ingewikkeld

→ Pedagogische aard van het leraarschap

→ En dus van de professionaliteit van leraren

Overzicht

1. Pedagogische professionaliteit
 - Expertise & engagement
 - Kwetsbaarheid

2. Werken aan pedagogische professionaliteit? 3 metaforen
 - Troeven
 - Ritsen
 - Onderhandelen

1. Pedagogische professionaliteit

- **Expertise:** kennis, vaardigheden, houdingen
 - (vak)inhoudelijk
 - (vak)didactisch
 - Pedagogisch
 - ...
- **Engagement**
 - **Ethische relatie:** tegemoet komen aan de educatieve noden van de leerling/de toekomstige generatie
 - Betrokkenheid als persoon
 - Handelen gebaseerd op waardengebonden oordelen
 - Emotioneel niet-onverschillig

Professionele kwetsbaarheid

- = structureel, want inherent kenmerk van de professionaliteit van het leraarschap
 - Géén persoonlijkheidseigenschap
- Bronnen van kwetsbaarheid?
 - Geen controle over essentiële werkcondities
 - Onmogelijkheid om eigen effectiviteit te bewijzen
 - Afwezigheid van onbetwistbare oordeelsbasis
- Professionaliteit vereist dat men die kwetsbaarheid
 - Uithoudt
 - Omarmt en koestert
 - (in plaats van de immuniteit te zoeken)

2. Werken aan pedagogische professionaliteit: drie metaforen

- Beschouw starters als TROEVEN voor de school
- Professioneel leren vereist RITSEN van curriculum/ervaringen en opvattingen
- Professionele praktijk vraagt om ONDERHANDELEN met de context

2.1. Beschouw starters als TROEVEN voor de school

- Halve eeuw onderzoek: startende leerkrachten ervaren specifieke moeilijkheden en uitdagingen → nood aan ondersteuning
 - Adequater vervullen van beroepstaken
 - Vermijden dat ze voortijdig het onderwijs verlaten
- Past in visie op “professionaliteit” → noodzaak van levenslang leren
 - In verschillende loopbaanfasen hebben werknemers verschillende noden/wensen om professioneel te leren
 - Idee van de school als “leer- en werkplek”, ook voor leerkrachten

De valkuil van het “deficit”-denken

- **Uitgangspunt van AB:** verschoven van “nood aan ondersteuning” → “wel gediplomeerd, maar nog niet echt bekwaam”
 - “deficit”-denken: bij de beginner ontbreken bepaalde competenties
 - AB wordt dan “remediëring”
- Vormen van “mentorschap”: oudere, meer ervaren collega neemt beginner “onder de vleugels” en “werkt hem/haar bij”

- Goede intenties, maar contraproductieve **neveneffecten**
 - Beginners zijn al lang begonnen → “leertijd door observatie” (Lortie)
 - Beginners hebben duidelijk beeld van “wie ik wil zijn als leerkracht?”
 - Niet louter expertise, maar ook engagement (gedrevenheid, waardengebonden keuzes, persoonlijke betrokkenheid)
 - Relatie met de mentor/ervaren collega’s is niet altijd onproblematisch
 - Bijv. bedreigend → kan in beide richtingen!

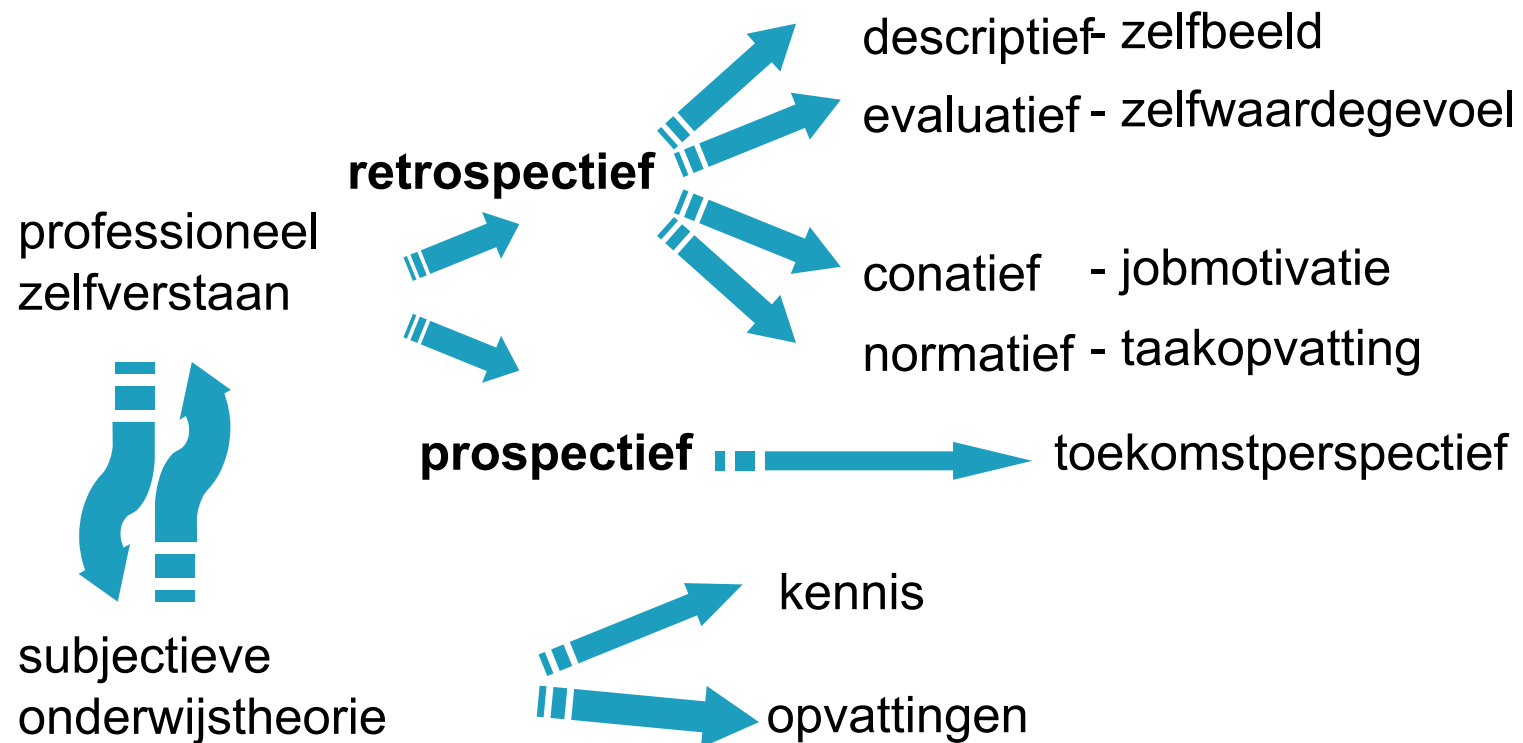
3 redenen waarom starter troef is voor de school

1. *“Alice in Wonderland”-effect* → kansen tot schoolontwikkeling
2. Starters: gemotiveerd en overtuigd om “meerwaarde” te kunnen leveren aan de school
3. Vormen kans tot professioneel leren voor de (ervaren) collega’s (inclusief de mentor)
“Samen voor de spiegel” → brede en diepe reflectie

2.2. Professioneel leren vereist RITSEN van curriculum/ervaringen en eigen opvattingen

- Starters (in de opleiding) hebben 15 jaar praktijkervaring!!
 - Weerspiegeld in “persoonlijk interpretatiekader”
 - ~ “Bril”-metafoor: hoe kijk ik naar/ geef ik betekenis aan ervaringen?
 - Twee onderling verbonden domeinen:
 - Professioneel zelfverstaan: wie ben ik/wil ik zijn als leraar?
 - Subjectieve onderwijstheorie: hoe maak ik dat best waar in concrete situaties? (= professionele knowhow)

Persoonlijk interpretatiekader

Leren = ritsen beroepservaring/curriculum met PI

Hoe werkt een rits?

- Twee afzonderlijke 'stukken'
 - moeten dicht genoeg samengebracht worden
 - Zodat verbinding plaatsvindt
- Rits dichttrekken = activiteit van de lerende
- Rits kan 'klemmen'
 - iets zit in de weg → 'conflict' tussen beide delen
 - Effect: onmiddellijke aandacht + besef van urgentie
 - Oorzaak?
 - Gebeurt, blijkt, vindt plaats
 - Wordt bewust gecreëerd, uitgelokt door begeleider → "pedagogiek van het onbehagen"
- Grondslag voor leren: **reflectie**

Reflectie:

- = menselijk vermogen om gericht terug te kijken op het eigen handelen
- Vereist
 - Houding
 - Vaardigheid
- Systematisch qua **vorm** → zie model Kolb/Korthagen

Reflectie in de breedte

- De **technische** dimensie:
 - Wat? en Hoe?-vragen
 - instrumenteel; probleemoplossend; middel-doel denken
- De **morele** dimensie:
 - Waarom? Waartoe?
 - moreel oordeel; verantwoordelijkheid
- De **emotionele** dimensie:
 - Welke emoties spelen een rol? Op welke manier? Betekenis
 - engagement en dus emotionele niet-onverschilligheid
- De **politieke** dimensie
 - In wiens belang?
 - macht, controle, invloed, belangen

Reflectie in de diepte

- voorbij het niveau van het handelen, naar het niveau van het denken →
- **bevragen persoonlijk interpretatiekader op geldigheid**
 - Waarom doe ik het zo?
 - Waarom baseer ik me om te denken dat ...?
 - (onderzoekershouding)

2.3. Professionele praktijk vraagt om ONDERHANDELEN met de context

- Iedere leraar heeft idee over *wenselijke/noodzakelijke werkcondities* om job *goed* te kunnen doen:
 - Normatieve visies/waardengebonden oordelen in concrete situaties
 - Niet alle (startende) leraren delen dezelfde opvattingen
 - meningsverschillen = deel van beroepscontext
- *Wenselijke werkcondities* fungeren als belangen → ***micropolitieke actie***:
 - Gericht op realiseren, beschermen, herstellen ervan
 - Onderhandelen in de spanning tussen wenselijk en mogelijk

- Help starters bij het ontwikkelen van ***micropolitieke geletterdheid***
 - Kennisaspect → beroepssituaties ‘lezen’ in termen van belangen
 - Operationeel aspect → situatie proberen te ‘(her)schrijven’: strategisch en tactisch kunnen handelen
 - Belevingsaspect → omgaan met de emotionele beleving van de (bedreigde, afwezige, verdwenen) werkcondities

Veel dank voor uw aandacht!

3. Reflectie en discussie: 3C-techniek

- Wat herken ik? In welke zin wordt mijn praktijk bevestigd (CONFIRMATIE)
- Wat behoeft er voor mij nuance of precisering? Wat ontbreekt er in het betoog, wat wordt er vergeten (COMPLICATIE)?
- Wat herken ik niet? Welke ervaringen of inzichten wil ik kritisch in stelling brengen om de metaforische boodschappen uit te dagen, tegen te spreken (CONTESTATIE)?

Meer lezen? Nieuw boek (najaar 2023)

Leraar zijn is leraar worden, eerder dan andersom. Wie je bent als leraar, blijkt uit de praktijk. En uit de verhalen die je erover vertelt. Die praktijk en die verhalen zijn geworteld in de context van tijd en ruimte: in de eigen biografie en de schoolorganisatie. Maar die praktijk en die verhalen evolueren, ontwikkelen. En dat doet ook het beeld dat leraren hebben over zichzelf en hun beroep. Over wat hen drijft en voldoening geeft.

Geert Kelchtermans bestudeerde de ontwikkeling van leraren aan de hand van hun loopbaanverhalen en reikt een begrippenkader aan om te denken en te spreken over leraarschap. Hoe zien leraren zichzelf als leraar? Welke sleutelervaringen kleuren dat beeld? Hoe moeten we de eigen professionaliteit van de leraar zien? Kwetsbaarheid, reflectie als houding en vaardigheid, en de onontkoombaarheid van het pedagogisch oordelen zijn cruciaal hierbij.

<https://www.pelckmansuitgevers.be/leraar-zijn-leraar-worden.html>